

УДК 343.2:34.01

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.257510>

Л. Ю. Тимофєєва,

канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розглянуто питання реалізації принципів кримінального права в умовах війни.

Основна ідея, сутність і цінність кримінального права полягає у захисті основних прав і встановленні справедливого покарання за їх порушення. Справедливе покарання має відповідати принципам кримінального права. Сенс кримінального права виражається через його принципи. Серед них – принципи гуманізму, законності, пропорційності, індивідуалізації та диференціації кримінальної відповідальності.

Встановлено, що основна ідея існування принципів кримінального права в їх комплексній та збалансованій реалізації щодо суб'єктів кримінально-правових відносин. Ця вимога поширюється на рівень правотворчості і правозастосування, як в мирний, так і у воєнний час.

Проблема, з якою стикнулась Україна, стосується не окремо взятої країни, а всього людства. Після агресивних воєнних дій відносно України є загроза безпеці інших країн світу, якщо не виробити ефективний механізм протидії. Встановлено, що будь яке озброєне вторгнення на територію іншої держави у 21 сторіччі є посяганням не тільки на територіальну цілісність. Це посягання на європейські цінності. Ці цінності вибудовувались сторіччями як відповідь на досвід війни.

Наявність права та закону є цінністю. Коли закон кодифікований, структурований, зрозумілий та чіткий, людина може співставляти свою поведінку з цим законом. Якщо людина обирає вчинити злочин, вона робить це враховуючи усвідомлення протиправності такого діяння та наявності відповідного покарання або заходу кримінально-правового характеру за таке діяння. Отже, уряд у такому випадку має всі моральні та законні підстави притягати таку людину до кримінальної відповідальності.

Встановлено необхідність додержання стандартів прав людини при притягненні до кримінальній відповідальності осіб, які вчинили злочини проти людства та були до цього причетні. Цивілізований світ має відповідати та забезпечувати безпеку цивілізованими методами.

Ключові слова: принципи кримінального права, справедливе покарання, європейські цінності, воєнні злочини, правозастосування.

Постановка проблеми. Незважаючи на міжнародні документи, які спрямовані на захист прав людини, норми національного законодавства, дипломатичні відносини та домовленості, Російська Федерація почала активні бойові дії на території України.

Наразі як ніколи постає питання доцільності законодавства, міжнародних договорів. Питання цінності таких документів, цінності наукових досліджень в цій сфері, питання цінності та призначення кримінального права, а також його принципів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Акцент на елементах проблеми, які не вирішені раніше і підлягають вирішенню. Багато вчених та науковців досліджували питання принципів кримінального права. Зокрема, В. О. Гацелюк здійснив комплексне дослідження реалізації принципу законності кримінального права України (м. Луганськ, 2006 р.), Н. А. Орловська у своїх дослідженнях розкрила проблематику принципів побудови кримінально-правових санкцій (м. Одеса, 2011), С. П. Погребняк розглянув питання змістовної характеристики основоположних принципів права (Харків, 2008). В. О. Туляков дослідив особливості принципу законності в практиці ЄСПЛ, М. І. Хавронюк досліджує принципи кримінального права в контексті його реформування, В. В. Шаблистий розглянув питання принципів кримінального права в контексті його безпекового виміру (м. Дніпропетровськ, 2015 р.). Крім того, окремі питання теоретичного осмислення та розвитку гуманізму в галузі кримінального права досліджували сучасні українські дослідники кримінального права Д. О. Балобанова, Ю. В. Баулін, М. І. Панов, Є. О. Письменський, Ю. А. Пономаренко, Н. А. Савінова, П. Л. Фріс, О. В. Харитонова, П. В. Хряпінський та інші вчені та науковці.

Визначення проблеми. Питання реалізації принципів кримінального права набуває нового змісту у зв'язку із війною в Україні.

Метою роботи є удосконалення кримінального законодавства в частині реалізації принципів кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Будь які сенси у житті людини мають реалізуватись із додержанням принципу людяності. Адже людяність є особливістю людини, яка відрізняє її від тварини. На думку В. Франкла, здійснюючи сенс, людина реалізує сама себе. Здійснюючи же зміст, укладений в стражданні, ми реалізуємо саме людське в людині. Саме там, де ми безпорадні і позбавлені надії, будучи не в змозі змінити ситуацію, – саме там ми покликані, відчуваємо необхідність змінитися. Людина завжди вирішує, чи хоче вона реалізувати певний сенс. Здійснення сенсу завжди включає в себе прийняття рішення¹. У той же, час В. Франкл зазначає, що людина – це істота, яка завжди може сказати «ні» своїм пристрастям і яка не має завжди говорити їм «так». Коли вона говорить їм «так», це відбувається завжди лише шляхом ідентифікації з ними².

Як зазначає Е. Тоффлер, було б нерозумно вважати, що фундаментально змінені матеріальні умови життя не зачіпають особистість або, точніше, соціальний характер. Змінюючи глибинні структури суспільства, ми також змінюємо людей. Навіть якщо хтось вірить в якусь постійну людську природу, суспільство все ж винагороджує і виробляє певні риси характеру і карає інші, що призводить до еволюційних змін деяких рис характеру людини. Риси характеру «людини майбутнього» виникають не тільки під впливом зовнішнього тиску на людей. Вони породжуються напруженою, що існує між внутрішніми потребами або бажаннями багатьох індивідів і зовнішніми потребами або тисками суспільства. Але,

¹ Frankl V. Man's Search For Meaning. / translator Ильзе Лаш. Ebury Press, 2008. 1946. 160 p., p. 13.

² Свобода являє собою свободу по відношенню до трьох речей, а саме: 1. По відношенню до пристрастей (схильностей, потягів). 2. По відношенню до спадковості. 3. По відношенню до середовища. / Frankl V. Man's Search For Meaning. / translator Ильзе Лаш. Ebury Press, 2008. 1946. 160 p.

сформувавшись одного разу, ці загальні риси характеру впливають на економічний і соціальний розвиток суспільства³.

Війна є високою ціною, але вона показує чи готова людина переступити через «людські цінності» та вчинити злочин. Чи готова вона продавати гуманітарну допомогу своїм співвітчизникам, чи готова виманювати гроші під виглядом волонтерської діяльності, коригувати вогонь ворога та передавати йому інформацію. Та як людина, суспільство в цілому, міжнародна спільнота можуть своїми діями реалізувати принципи та цінності, закладені в законодавство, зокрема, європейське та міжнародне.

Принцип презумпції знання закону передбачає, що кожна людина має знати за що настає кримінальна відповідальність. Це одна з вимог «суспільного договору» (Ж. Ж. Руссо). За порушення «домовленостей» має невідворотно наставати відповідальність. Саме для цього були прийняті міжнародні договори, конвенції щодо захисту фундаментальних прав людини.

Поняття злочину та покарання є умовними. Вони змінюються протягом часу. Основна ідея в тому, щоб перелік злочинів та покарань за них був чітко та однозначно сформульований в законодавстві. Кожен має мати змогу знати за що в державі передбачено кримінальну відповідальність, розуміти сутність того, за що передбачено кримінальну відповідальність. *Принцип презумпції невинуватості* полягає не в тому, що людина має здогадуватись про те, що думав законодавець, приймаючи ту чи іншу норму, що він мав на увазі та чому норма не була належним чином доведена до громадян через відповідні офіційні джерела. Законодавець має закріпити норму чітко та зрозуміло.

Також пов'язаний із цим підхід класичної школи кримінального права «за злочин – покарання». Він базується на тому, що держава реагує кримінально-правовими засобами саме на вчинене діяння, яке передбачено як злочин в чинному кримінальному законі. Ніхто не може бути покараний за

³ Тоффлер Э. Третья волна. Москва: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2004. С. 259.

думки, за почуття, за мислення як таке. Гете у «Фаусті» зазначав що думка не може творити та діяти, отже початок буття у діянні.

Притягатись до кримінальної відповідальності може тільки людина, яка вчинила кримінально-протиправне діяння, яке визначено як злочин в кримінальному законі держави. Вона має чітко та однозначно знати про таку відповідальність. І якщо вже вчинила злочин, то підлягати відповідальності у визначеному законом порядку. В сучасному кримінальному праві *принцип визначеності* є одним з основних його принципів. У ч. 2 ст. 7 Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод 1950 р. передбачено, що ця стаття не є перешкодою для судового покарання будь-якої особи за будь-яке діяння або за бездіяльність, які на час їх вчинення становили кримінальне правопорушення відповідно до *загальних принципів права, визнаних цивілізованими країнами*.

Принцип гуманізму виражається в тому, що людина, яка вчиняє злочин, в тому числі воєнний, або злочин проти людяності, все ще людина з її правами та свободами⁴. Людина, яка переступила закон. Держава має відреагувати на діяння людини. Але таке «реагування» не має перетворюватись на злочин. Також ми сподіваємось її виправити тими засобами, які передбачені кримінальним законом. Це є метою покарання згідно до ст. 50 КК.

Жодна людина не має піддаватись катуванню, нелюдському чи такому, що принижує честь та гідність, поводженню (ч. 3 ст. 50 КК). Катування та нелюдське поводження прямо заборонено ст. 3 Конвенції із захисту прав та основоположних свобод 1950 р.

З цього принципу також витікають положення ст. 3 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р., згідно якої з особами, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема, з тими

⁴ Тімофєєва Л. Ю. Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права України: монографія. Передмова В. О. Тулякова. Харків: Право, 2020. 280 с.

особами зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тими, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, поводяться за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового становища, чи будь-якими іншими аналогічними критеріями⁵.

Учасники бойових дій в Україні мають суворо дотримуватися чинних норм міжнародного гуманітарного права. І хоча важко говорити про справедливість та доцільність війни та кровопролиття людей, але саме дотримання завчасно відомих правил та домовленостей ставить сторони в більш-менш зрозумілі норми.

Жодна особа не має права на вчинення злочинів, що належать до юрисдикції Міжнародного кримінального суду, в тому числі і Україна, на території якої відбуваються ці жахливі події та громадяни цієї держави. Українці часто демонструють невдоволення щодо гуманного відношення з полоненими, щодо їх годування, забезпечення гігієнічних норм, забезпечення необхідним одягом та ліками. Але якщо українці будуть поводитись з ними жорстоко, зі сторони України також буде порушення міжнародних норм, зокрема ратифікованої Україною Женевської конвенції.

Також багато виникає проблем, якщо слідувати вимогам Женевської Конвенції, оскільки бюджету на це не вистачає. Разом з тим, не можна відступати від заборони катування в жодному випадку. У контексті нелюдського поводження, тлумачення якого час від часу розширюється, враховуючи динамічний характер Конвенції, необхідно забезпечити надання необхідної медичної допомоги, харчування, предметів гігієни. Також слід враховувати, що фактично військовослужбовці РФ вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 332-2 КК «Незаконне перетинання

⁵ Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.1954). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

державного кордону України». Тобто їх можна притягати до кримінальної відповідальності за цією статтею і це не буде порушувати жоден з принципів кримінального права, забезпечувати реалізацію *невідворотності кримінально-правового реагування*. Крім того, до такої відповідальності необхідно підходити *індивідуалізовано*, з дотриманням *принципу особистої винуватої відповідальності та гарантій захисту*.

Принцип гуманізму щодо потерпілого. У Директиві 2012/29/EU Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р., яка запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки і захисту потерпілих від злочинів, зазначено, що жертви злочинів вимагають до себе шанобливого, коректного і професійного ставлення і поводження, що виключає будь-яку дискримінацію. Разом з тим, такі права та гарантії потерпілого не враховані ні законодавством, ні практикою. У Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, прийнятої резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1985 р., закріплено, що до жертв слід ставитися із співчуттям та поважати їх гідність. Вони мають право на доступ до правосуддя та компенсацію за завдану шкоду (п. 4). Крім того, вказується необхідність включення реституції в якості одного із заходів покарання у кримінальних справах на додаток до інших кримінальних санкцій.

Як ніколи це актуально у зв'язку з війною, оскільки потерпілі мають отримати відповідну компенсацію та реституцію. Зокрема, йдеться про сім'ї загиблих, людей, які втратили житло або житло яких було зруйновано, у яких було викрадене або пошкоджене майно. Згвалтовані жінки та діти також потребують відповідної психологічної допомоги. Компенсацію щодо втраченого житла мають отримати не тільки громадяни, які втратили його після подій 24 лютого 2022 року, але також вимушені переселенці з Луганської та Донецької областей, які втратили свій дім ще в 2014 році.

Також слід звертати увагу не тільки на воєнні злочини зі сторони агресора, а також інші злочини, кількість яких не зменшується у зв'язку з війною. Але вони потребують ретельної фіксації та розслідування.

Також слід зазначити, що проблеми, пов'язані з потерпілими особливо проявляються у надзвичайних ситуаціях, зокрема під час воєнного стану. Такі ситуації демонструють невідповідність держави до викликів, пов'язаних із забезпеченням прав та свобод людини та громадянина в непередбачуваних умовах, сприйняття державою конкретної людини та шкоди, яка їй заподіяна в процесі вчинення кримінального правопорушення. Окремої уваги потребують заходи компенсації жертвам від війни.

Згідно до Рекомендації СМ / Rec (2018) 8 від 3 жовтня 2018 р. необхідно посилити участь зацікавлених сторін, включаючи жертву та злочинця, інших постраждалих сторін та широкої спільноти, у вирішенні та усуненні шкоди, заподіяної злочином. Про це також зазначається у більш ранніх рекомендаціях, зокрема у Рекомендації № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах від 15 вересня 1999 р.

Прийде час, коли необхідно буде говорити про перехідне правосуддя. Потрібно щоб пройшло багато років та змінилися покоління, щоб люди пробачили. Зокрема, діалоги порозуміння з Німеччиною щодо II Світової війни вже відбувались. Щодо цього існують окремі діалогові проєкти.

Війна з РФ зараз триває. Тому про такі діалоги говорити не на часі. Але одна із засад відновного правосуддя, яка вимагає, щоб жертва була почутою, а її досвід насилля визнаний, вже реалізується. Весь світ бачить, що насправді відбувається, слідкує за новинами, висвітлює це в своїх країнах, спілкується з українськими біженцями, свідками воєнних злочинів, підтримує та визнає це «воєнними злочинами», «злочинами проти людяності», «злочинами агресії», визнає досвід насилля окремих людей та висвітлює їх історії насилля. Дівчата у Німеччині та Вільнюсі стали на

підтримку зґвалтованих жінок у Бучі, у всьому світі проходять мітинги на підтримку України.

Розслідування воєнних злочинів та робота міжнародних інституцій не така швидка. Але світ вже реагує тими засобами, якими може. Для потерпілих це надзвичайно важливо щоб досвід насилля був визнаний.

Разом з тим, вищезазначене не означає нівелювання ролі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та порушення її прав та гарантій. Реалізація кримінально-правового впливу та захист прав потерпілих не має перетворюватись на кримінальне правопорушення щодо інших осіб. Є достатньо законних процедур притягнення до відповідальності, застосування міжнародних та європейських санкцій.

Принцип невідворотності кримінальної відповідальності. Весь світ жахається від звірств, які були у Бучі, зґвалтувань на очах у дітей, зґвалтувань дітей. Вижили деякі очевидці та жертви цих звірств. А Путін та російське керівництво наполягає, що цього не було.

Весь світ жахається від руйнувань Харкова, Херсону та Маріуполя, звірських злочинів, вчинених в Бучі, зґвалтувань та катувань громадян. Непоправно зруйновано Харків, його архітектурну та культурну спадщину. Люди, які залишились, вимушені були жити в метрополітені.

11 квітня 2022 р. підтвердилась інформація щодо застосування хімічної зброї в Маріуполі. 23 квітня 2022 р. напередодні Великодня було нанесено ракетні удари по Одесі, одна з яких влучила в житловий будинок. Внаслідок цього загинуло 9 мирних жителів, серед яких є тримісячна дитина, зруйновано квартири громадян. 24 квітня на Великдень також були обстріли Донецької та Луганської області, обстріли церков. 9 травня в Одесі ракета влучила у Торговий центр. Через комендантську годину на території знаходились охоронці, які постраждали, у житлових будинках поряд з Торговим центром вибуховою хвилею вибило вікна. Жоден з обстрілів не визнається стороною агресора.

На всі ці злочини має бути відповідна реакція міжнародних інституцій та держави. Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду з 28 лютого 2022 р. почав розслідування щодо ситуації в Україні. 13 квітня 2022 р. прокурор Міжнародного кримінального суду відвідав «Бучу» в Київській області як місце вчинення воєнних злочинів. Але уряд РФ продовжує наполягати, що всі ці трупи в «Бучі» є інсценуванням США.

Важливо, що кожне діяння, та діяння кожної людини кваліфікуються окремо. Це не злочини одного лише Путіна, не лише одних командирів, які віддавали накази. Кожне діяння має особливості, отже має оцінюватись індивідуалізовано та з дотриманням *принципу особистої винуватої відповідальності*. За чинним КК України немає колективної відповідальності. Кожне діяння вчиняється конкретною людиною.

Людська поведінка залежить як від зовнішніх (наприклад, наказ), так і внутрішніх факторів. До внутрішніх (суб'єктивних) факторів відносяться наявність вини, тобто можливість усвідомлювати кримінальну протиправність діяння, передбачати настання наслідків та бажати їх настання; мета, мотив, емоційний стан.

Криміналізація колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК) згідно із Законом № 2108-ІХ від 03.03.2022 р. також не суперечить цьому принципу оскільки людина має усвідомлювати, що такою діяльністю сприяє вчиненню воєнних злочинів стороною країни агресора. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність передбачена в кримінальному законодавстві інших країн, зокрема КК Литви.

При визначенні міри покарання за воєнний злочин Суд має обов'язково враховувати, що будь-яке покарання першочергово повинно «відображати винність засудженого». При цьому Суд, крім вини й тяжкості злочину, враховує: ступінь нанесеної шкоди потерпілим та їх родинам; характер «протизаконної поведінки» та засоби, що використовувалися при вчиненні воєнного злочину; «ступінь умислу»; фактори, що стосуються способу, часу і

місця скоєння злочину; вік, рівень освіти, соціальний та економічний стан особи, яку визнали винною; пом'якшуючі та обтяжуючі обставини.

Згідно із Законом «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» № 2160-IX від 24.03.2022 р. КК доповнено статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». Особливості інформаційної ери пов'язані із спрощенням фіксування та передачі інформації. Отже, багато «блогерів» почало розмішувати відповідні фото та відео таких переміщень, роботи заходів протиповітряної оборони (ППО), вибухів тощо. Інформаційна війна та інформаційна оборона в сучасних реаліях кримінального права України отримала зовсім оновлене наповнення.

Особи, які мають певне співробітництво з РФ мають доступ до соціальних мереж та інших каналів зв'язку, в яких висвітлюються відповідні фото та відео. Тобто, подібні дії не допомагають державі та правоохоронним органам, оскільки корегують дії ворога. Дають йому інформацію про відповідні локації, обстановку у місті та ін.

Такі дії можуть бути вчинені як необережно, не усвідомлюючи повною мірою небезпечність таких дій та їх можливі наслідки (ч. 1 ст. 114-2 КК), так і з прямим умислом (ч. 3 ст. 114-2 КК), що пов'язано із вчиненням таких дій за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти

України, чи незаконним збройним формуванням. Якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 114-2 КК), то самі дії могли бути вчинені як з умислом, так і за необережності. Відношення до наслідків також могло бути як з умислом, так і за необережності, в залежності від намірів особи. Однак, враховуючи суспільну небезпечність таких діянь для всієї країни, неусвідомлення та небажання таких наслідків конкретною особою, байдуже до них відношення не можуть розглядатись як підстава звільнення від кримінальної відповідальності або не ставлення у вину ч. 3 ст. 114-2 КК.

У науковій літературі часто постає питання про «головний принцип». Видається, що такого принципу немає, тому що основна ідея в комплексному та збалансованому їх застосуванні щодо суб'єктів кримінально-правових відносин. Але робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України все ж таке сформулювала це положення як принцип. Зокрема М. І. Хавронюк зазначає, що «Принципом принципів слід вважати положення проєкту КК, згідно з якими «цей Кодекс застосовується відповідно до принципів, визначених у його статтях 1.2.1–1.2.9», а «проєкт Закону про внесення змін до цього Кодексу розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Пленуму Верховного Суду України щодо його відповідності вимогам статей 1.2.1–1.2.9 цього Кодексу»⁶. З цим цілком можна погодитись, адже це положення і відображає необхідність системного застосування принципів як в правотворчості, так і правозастосуванні, як в мирний, так і у воєнний час.

Висновки. Наявність права та закону є цінністю. Коли закон кодифікований, структурований, зрозумілий та чіткий людина може співставляти свою поведінку з цим законом. Якщо людина обирає вчинити злочин, вона робить це враховуючи усвідомлення протиправності такого

⁶ Хавронюк М. І. Принципи нового Кримінального кодексу України: якими вони можуть бути. *Сайт Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України*. 2020. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/11/24/havronyuk-m-i-pryntsypu-novogo-kk-ukrayiny-tezy-dopovidi.pdf>.

діяння та наявності відповідного покарання або заходу кримінально-правового характеру за таке діяння. Отже, уряд в такому випадку має всі моральні та законні підстави притягати таку людину до кримінальної відповідальності.

Основна ідея, сутність і цінність кримінального права полягає у захисті основних прав і встановленні справедливого покарання за їх порушення. Справедливе покарання має відповідати принципам кримінального права. Сенс кримінального права виражається через його принципи. Серед них – принципи гуманізму, законності, пропорційності, індивідуалізації та диференціації кримінальної відповідальності.

Основна ідея існування принципів кримінального права в їх комплексній та збалансованій реалізації щодо суб'єктів кримінально-правових відносин. Ця вимога поширюється на рівень правотворчості і правозастосування, як в мирний, так і воєнний час.

Встановлено необхідність додержання стандартів прав людини при притягненні до кримінальній відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини та злочини проти людства та були до цього причетні. Цивілізований світ має відповідати та забезпечувати безпеку цивілізованими методами.

Список використаних джерел

1. Гацелюк В. О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції). Луганськ: РВВЯДУВС, 2006. 261 с.
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.1954). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
3. Заява Прокурора Міжнародного кримінального суду, пана Каріма А. А. Хана, королівського радника, щодо Ситуації в Україні: Отримання звернень від 39 держав-учасниць та відкриття розслідування. 2 березня 2022 р. URL: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2022-prosecutor-statement-referrals-ukraine&ln=Ukrainian>.
4. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків: Право, 2008. 225 с.

5. Робочий проєкт Кримінального кодексу України станом на 18.01.2022 р. *Сайт Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

6. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 423 с.

7. Тимофєєва Л. Ю. Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права України: монографія. Передмова В. О. Тулякова. Харків: Право, 2020. 280 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14053?show=full>.

8. Тоффлер Э. Третья волна. Москва: ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2004. 345 с.

9. Туляков В. О. Принцип законності в динаміці рішень ЄСПЛ та розвиток кримінального законодавства України. *Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 17–19 жовт. 2019 р.)* / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), А. П. Гетьман, Ю. В. Баулін та ін. Харків: Право, 2020. 500 с.

10. Хавронюк М. І. Принципи нового Кримінального кодексу України: якими вони можуть бути. *Сайт Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України*. 2020. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/11/24/havronyuk-m-i-pryntsyru-novogo-kk-ukrayiny-tezy-dopovid.pdf>.

11. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

12. Frankl V. Man's Search For Meaning. / translator Ильзе Лаш. Ebury Press, 2008. 1946. 160 p.

REFERENCES

1. Hatselyuk, V.O. (2006). Realizatsiya pryntsyphu zakonnosti kryminal'noho prava Ukrayiny (zahal'ni zasady kontseptsiyi). Luhans'k: RVVYADUVS [in Ukrainian].

2. Zhenevs'ka konventsyya pro povodzhennya z viys'kovopolonenyi vid 12.08.1949 r. (Konventsyyu ratyfikovano iz zasterezhennyamy Ukazom PVR URSR vid 03.07.1954). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text [in Ukrainian].

3. Zayava Prokurora Mizhnarodnoho kryminal'noho sudu, pana Karima A.A. Khana, korolivs'koho radnyka, shchodo Sytuatsiyi v Ukrayini: Otrymannya zvernenn' vid 39 derzhav-uchasnyts' ta vidkryttya rozsliduvannya. (2022). URL: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=2022-prosecutor-statement-referrals-ukraine&ln=Ukrainian> [in Ukrainian].

4. Pohrebnyak, S.P. (2008). *Osnovopolozhni pryntsypy prava (zmistovna kharakterystyka)*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
5. Robochyyu proyekt Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny (2022). *Sayt Robochoyi hrupy z pytan' rozvytku kryminal'noho prava Komisiyi z pytan' pravovoyi reformy pry Prezydentovi Ukrayiny*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> [in Ukrainian].
6. Orlovs'ka, N.A. (2012). *Sanktsiyyi kryminal'no-pravovykh norm: zasady ta pryntsypy formuvannya*. *Doctors thesis*. Odesa [in Ukrainian].
7. Timofyeyeva, L.Yu. (2020). *Humanistychna paradyhma: dosvid, vyklyky ta perspektyvy kryminal'noho prava Ukrayiny*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
8. Toffler, É. (2004). *Tret'ya volna*. Moscow: OOO «Fyrma «Yzdatet'stvo ACT».
9. Tulyakov, V.A. (2020). *Pryntsyp zakonnosti v dynamitsi rishen' YESPL ta rozvytok kryminal'noho zakonodavstva Ukrayiny*. *Kontseptual'ni zasady novoyi redaktsiyyi Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny: materialy mizhnar. nauk. konf. (m. Kharkiv, 17–19 zhovt. 2019 r.)*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
10. Khavronyuk, M.I. (2020). *Pryntsypy novoho Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny: yakymy vony mozhut' buty*. *Sayt Robochoyi hrupy z pytan' rozvytku kryminal'noho prava Komisiyi z pytan' pravovoyi reformy pry Prezydentovi Ukrayiny*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/11/24/havronyuk-m-i-pryntsypy-novogo-kk-ukrayiny-tezy-dopovidi.pdf> [in Ukrainian].
11. Shablysty, V.V. (2015). *Bezpekovy vyimir kryminal'noho prava Ukrayiny: lyudynotsentryst's'ke doslidzhennya: monohrafiya*. Dnipropetrovs'k: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, Lira LTD [in Ukrainian].
12. Frankl, V. (2008. 1946). *Man's Search For Meaning*. / translator Yl'ze Lash. Ebury Press.

Timofieieva L. Ju. Principles of criminal law and their realization in war conditions

The issue of realization of the principles of criminal law in the conditions of war is considered.

The basic idea, essence and value of criminal law is to protect fundamental rights and establish a just punishment for their violation. Fair punishment must comply with the principles of criminal law. The meaning of criminal law is expressed through its principles. Among them are the principles of humanism, legality, proportionality, individualization and differentiation of criminal responsibility.

It is established that the main idea of the existence of the principles of criminal law in their comprehensive and balanced implementation of the subjects of criminal law. This requirement applies to the level of lawmaking and law enforcement, both in peacetime and in wartime.

The problem facing Ukraine does not concern a single country, but all of humanity. After the aggressive military actions against Ukraine, there is a threat to the security of other countries of the world if an effective counteraction mechanism is not developed. It has been established that any armed invasion of the territory of another state in the 21st century is an encroachment not only on territorial integrity. This is an encroachment on European values. These values have been built for centuries in response to the experience of war.

The existence of law and order is a value. When a law is codified, structured, clear and concise, a person can compare his behavior with that law. If a person chooses to commit a crime, he does so taking into account the awareness of the illegality of such an act and the existence of appropriate punishment or criminal measure for such an act. Therefore, the government in this case has all the moral and legal grounds to prosecute such a person.

The need to adhere to human rights standards in prosecuting those who have committed and been involved in crimes against humanity has been established. The civilized world must respond to and ensure security by civilized methods.

Key words: *principles of criminal law, fair punishment, European values, war crimes, law enforcement.*